
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

Мария Ангелова-Атанасова (Велико Търново, България)

ОЩЕ ЕДНО ДЕСЕТИЛЕНИЕ ОТ ТВОРЧЕСКИЯ ЖИВОТ НА ЮБИЛЯРА

Уважаеми г-н Зам.-ректор!

Уважаема г-жо Декан на Филологическия факултет!

Уважаеми проф. Селимски!

Уважаеми участници и гости, дошли отблизо и далеч, за да вземат участие в Международната научна конференция по ономастика, посветена на 80-годишнината на проф. дфн Л. Селимски!

За мен е особената чест от името на организатора на конференцията – Центърът по българска ономастика „Проф. Николай Ковачев”, с кратко слово да припомня някои важни моменти от творческия път и приносите на уважаемия юбиляр, преди всичко през изминалото десетилетие. По-обширната информация за жизнения му и творчески път вие вече познавате от конференцията по случай 70-годишнината му, отпечатана заедно с останалите доклади и библиография на трудовете му в том. 11. на издавания от ЦБО периодичен сборник *Състояние и проблеми на българската ономастика* (Изд. ВТУ, Велико Търново, 2010, с. 27–42). Считам, че големият учен трябва да бъде оценяван от съизмерим с научните му постижения ерудит, но въпреки своите колебания и с ясното съзнание за своите несъвършенства аз отново приех да говоря за невероятното му дело. Разбираемо е: бях негова студентка; негова кръжочничка по ономастика, която получи първите си уроци по етимология от него;

по волята на съдбата бях и негова асистентка по *Увод в езикознанието*, а за известно време и по *Сравнителна граматика на славянските езици*. Вдъхновена и подпомагана от него ръководих научния проект *Тезаурус на българската топонимия*, който заедно създадохме и реализирахме, въпреки необяснимата съпротива на много от тези, които бяха призвани да ни помагат. Мога да кажа много и само хубави неща за учителя и човека, когото познавам от 1965 г., а сме колеги, впоследствие съмишленици и приятели от 1974 г. Прекрасно е да знаеш, че до теб има човек, на чиито здрави принципи и последователност винаги можеш да разчиташ! Бяхме благословени от съдбата да имаме в катедрата си колега, заслужил още с първите си публикации уважението и признанието на видни учени не само у нас, но и на видни слависти в света, респектиращ с широтата и дълбочината на знанията си, с проникателността си на изследвач, с впечатляващия си научен стил – стегнато, ясно, добре мотивирано изложение, подплатено с достатъчно аргументи. И което е наистина рядко качество, свидетелство за висока научна етика – със зачитане на всички предходни мнения по изследвания проблем и възможно най-пълна библиографска справка. Такъв текст се възприема лесно и приносът му има не само научни, но и образователни измерения. По това той много напомня стила на един от любимите си учители – акад. Вл. Георгиев. Много възискателен към себе си, той има всички основания да бъде възискателен и към другите. И знаехме, че неговото въздържане от мнение за обсъждан научен труд е по-тежка присъда от най-критичното му изказване. Етичен по природа, той никога не би употребил обидни квалификации, дори когато те са заслужени, но и никога не би приел да участва в т. нар. бригади с почти постоянен състав от хабилиитирани учени, които произвеждат доктори или хабилиитират. Безпристрастната му възискателна оценка сигурно е една от причините той рядко да е канен за член на научно жури у нас, което е симптом за нездравословния климат за развитието на научните кадри.

Изминалото десетилетие за проф. Л. Селимски е белязано от впечатляваща творческа активност. Библиографският списък от този период включва 98 заглавия, от които 3 сборника, 74 статии, 21 хро-

ники, рецензии и др. материали. Редуцираните контакти със студентската аудитория в Шльонския университет в Катовице, Полша, където се пенсионира, са заменени с активна работа с докторанти (ръководство, консултации, рецензии), а останалото време е посветено на науката в различните ѝ проявления – изследвания, публикации, участия в научни конференции в чужбина, но вече по-често и у нас, и последно, но не и по значимост – участие в заседанията на Комисията по словообразуване при Международния комитет на славистите, на която е много активен член.

Проф. Л. Селимски съсредоточава вниманието си в три области – **словообразуване, етимология и ономастика** (в тази последователност те се открояват в неговия творчески растеж). Както неведнъж е споделял, неговата младенческа мечта е била етимологията – отде иде думата, защо така казваме, а не иначе. Но за да пристъпи по-смело към етимологията, е трябвало – по думите му – да е стъпил здраво върху основите на словообразуването. Интересът към сравнително-историческата фонология се разбира от само себе си – нали той, специалистът по славянска филология (бохемистика), е бил най-напред преподавател във Великотърновския университет – асистент и доцент по *увод в езикознанието*, а впоследствие и първият преподавател по *сравнителна граматика на славянските езици* – основател на тази дисциплина в нашия университет. В неговите изследвания тези области са тясно свързани: ономастиката за него не е отделна научна област, а поле за прилагане на словообразователно-семантичен и етимологичен анализ. А към този анализ винаги е пристъпвал по необходимост. Той не се срамува да заяви скромно, откровено, че – като преподавател – главно е четял, за да знае; следил какво се публикува, за да намери отговор на възникващите въпроси. А когато съответното четиво не го задоволявало, заемал се да представи своя алтернативен анализ. В тази връзка искам да споделя, че от него получих първия много ценен за прохождащия в науката съвет: „Не бързай да пишеш, за да не се срамуваш по-късно от това, под което си се подписала! Човек трябва да пише само когато има какво **ново** да каже!“

Посочих три области на най-траен научно-изследователски интерес на Л. Селимски – словообразуване, етимология и ономастика. Първите две, които в творчеството му са хронологически първи, присъстват неизменно в третата – пак по хронология, не и по важност за него. И макар че честваме Л. Селимски като ономаст, да не забравяме, че той е специалист и по **словообразуване**, отдавна получил високо международно признание за капацитета и приносите си в тази област, за което свидетелства и изборът му за член на Комисията по словообразуване при МКС. Предмет на неговата кандидатска дисертация е *Словообразуването на прилагателните в текстовете от XVII–XVIII в.* (1980). В отделни статии той се спира върху проблеми, като „Количествените алтернативи при образуването на жителски имена” (300), „Турски елементи в българското словообразуване” (303), „Интернационалната лексика в словообразователната структура”, „Универбизация и сходни явления”, като по принцип поставените проблеми се решават върху примери, по повод на които се дискутира с погрешни според него анализи. Впрочем в дисертацията си за първи път Л. Селимски пише за прилагателното *небески* от католически текстове като хърватска заемка от XVII в. Не е и допускал, че ще му се наложи още няколко пъти в нови публикации да припомня тезата си, за да установи с удивление, че тя „се преоткрива” (по думите му, казани не без тъга) през второто десетилетие на XXI в., и не някъде другаде, а в БАН (Селимски 2017: 152–160)¹. На такива факти се натъкваме и в ономастични изследвания. Очевидно научната етика не е на очакваната висота у нас, а липсата на градивна научна критика създава условия за лъжливо израстване на принципа, сполучливо наречен от руските учени „круговая порука“, което не е от полза за никого и не предполага качествени промени в науката. Това наистина е повод за сериозни разисквания, на които нашият университет може да бъде инициатор.

Като **етимолог**, а такъв го познаваме поне като съавтор на т. 5 и т. 6 на БЕР и като съредактор на т. 8 на БЕР, в това десетилетие ЛС се представя с поредни 17 статии (анализ на около 170 думи). В някои от тях ще намерим критични бележки и по етимологичните речници на други славянски езици. Така напр., в „Bulgarica в ЕСУМ и ЭССЯ”

(343) разглежда съответствието „бълг. *съсек* – укр. *сисяк*” (т. 3). Укр. *сисяк* ‘амбар для кукурузи’ се смята неясно; може би свързано с унг. *szükség* ‘временен’². Домашното, наследеното от праслав. **sqsěкъ*, в укр. език е *сусік*. А „неясното” *сисяк* според ЛС е заето от рум. *sîsiuac* ‘изплетен от пръти хамбар за царевица’, което на свой ред е не от „стб. *схсѣкъ*”, а от съвр. бълг. *съсяк*.

Поликра ‘прякор’ (Ново село, Вд) се смята „с метатеза от рум. *poroclă* (М. Сл. Младенов, ТБД 6, 1969, 166), заето от бълг. *порекло* (вж.), но *и* неясно“ (БЕР 5: 498). А проблемна е и акцентуацията на славянския – български или сръбски – прототип на рум. *poréclă*. Ударението сочи като източник на първо място сръб. *порéкло* (Чоранеску въобще не споменава бълг. форма)³. А диал. рум. *poriclă*, *poríglă* и – с метатеза ($r - l > l - r$) – *polícră* (DLRM 1958: 643) позволяват новоселското *поликра* ‘прякор’ да се извежда от бълг. диал. *порéкло*, с изговор **порікло*, с католишки преход на *è* ($> \grave{u}$). Но за прехода *è > \grave{u}* малко се знае. Л. Селимски е поправял БЕР относно думите: *грѣбен* ‘гребен’, *грѣбло* ‘гребло’, *ѣшише* (вм. *ѣшише*) ‘още’, *мулѣбин* ‘молебен’, *ний* (вм. *ней*) ‘него (за ср.р.)’, *перчѣк* (от тур. *pürçek*) ‘перчем’ и *скѣмле*.⁴

В областта на **ономастиката** ЛС се ръководи от концепцията, че собствените имена – предмет на ономастиката – се основават върху други собствени или нарицателни имена (от практиката се знае, че нерядко в собственото име се търси **направо** някакво нарицателно; като че ли се забравя, че може в словообразователната основа да е заложено по-кратко **собствено** име). Минималната, а същевременно първостепенна по важност задача на занимаващия се с ономастика, е да открие онова друго собствено или нарицателно име, което е залегнало в основата на анализираното собствено име. Както виждаме в неговите изследвания, не може да се разчита на успех, ако словообразователният ни анализ е повърхностен, произволен, прибързан – без да се изтъква и анализира самата основа (откъм форма и значение), както и словообразователният формант (с неговата функция).

Така извеждането на ФИ *Лаутлиев*, „от **лаутлия* ‘човек с лаута, китара’” (Илчев 298), според ЛС, е неприемливо от словообр. гле-

дище – суф. *-лия* има други функции. От нарицат. *лаута* ‘струнен музикален инструмент’ име за лице се образува с наст. *-ар*, както в *Лаутаров*. Според ЛС, *Лаутлиев* е от ЖитИ *лаутлия*, като *бургазлия*. А както и в *бургазлия*, в основата на нарицат. *лаутлия* е залегнало друго собствено име – на парка (в Пд) *Лаута* – някога малко селище край Пд, което имаме в бележка на латински за кръщаване (на 30. XII. 1840) *in pago Lautet* ‘в село *Лаутет*’, а в по-стар запис (Милетич 1903: 316) и *прз* по местопроизход *лаутлия*, върху което се основава ФИ *Лаутлиев*: в 1804 г. е потвърден във вратата „Никола *Лаутли*-Стойанов”. А СелИ *Лаутет* (с член *-ет* в катол. говор) е от диал. *ла(х)ѹт* ‘нахут’ (БЕР 3: 328).⁵

ФИ *Стидовски* (Градец, Ктл., 1873) Илчев 465 извежда неуверено „от диал. *стидя се* ‘срамувам се’ (?)”, а нямаме смислов паралел **Срамовски* (от *срамя се*, *срамувам се*). А суф. *-ски* взаимодейства с географски/селищни имена в основата. И в случая няма по-подходяща основа от името на издигащата се над Градец планина *Стидово*.⁶

ФИ *Торбов* и ФИ *Хорбов* имат ли нещо общо?

ФИ **Торбов** (Илчев 490) извежда „от *торбеши* ‘прозвище на селяни от Гостиварско’ [...]“. Дори да е приемлив този анализ, при голямата честота и ареали на поява, може да се предложи и друг. Така според Ковачев (СПБО 4: 59) *Торбов* е „от Пр Тѹрбо ‘който ходи с торба’” – много просто и напълно приемливо.

А според Русинов (СПБО 4: 103) „*Торбов* може да се образува (и това е **не** по-малко вероятно) от ЛИ *Тѹрбо*, то пък от *Торо* и наст. *-бо*, срв. *Хоро* – *Хорбо* (*-бо* е рядка и остаряла вече наставка за образуване на ЛИ)“. ЛС основателно смята това тълкуване за произволно – няма ЛИ **Торбо* нито в Геровия списък на „Кръстни имена“ (Геров 5: 622–631), нито у Н. Ковачев (1995). А още по-важно е, че не се обяснява основата (**Тор*) и че няма наст. **-бо*!

Своята „теза“ Р. Русинов „мотивира“, като привежда „Хоро – Хорбо“, уж като паралелно на „Торо – Торбо“. А това може да се приеме само на юнашко доверие – едно неясно да се обяснява с друго още по-неясно! ФИ **Хорбов**, което Илчев отбел. в Котел, 1893, а мотивира с ЛИ **Хорбо** (без опит за анализ), е с хиперкор. *х-* вм. *Орбов*,

от влаш./ рум. *orb* ‘сляп’! И сам Илчев 368 извежда *Орбов* „от рум. *orb* ‘сляп’“, без обаче да подозира, че *Хорбов* е просто вариант на *Орбов* – с начално хиперкор. *Х*.⁷

И според ЛС ФИ *Торбов* не е от ЛИ **Торбо*, а се базира върху прозвище **Торба(ма)* от нарицат. *торба*, в което няма наст. *-ба. Откъм значение е като *Чантов* „от прякор *Чантата*“ (Илчев 536), като влашкото *Трайстуцов* от нарицат. *träistùcǎ*, с умалит. суф. -*ùcǎ* от *traistǎ* ‘торба, вулия etc.’ (Селимски 2006б: 148) и *Дагарски* „от тур. *dağar* ‘кожена торба’“ (Илчев 153); срв. най-после нем. ФИ *Beutel*, „Berufsübername zum hd. *biutel* ‘Beutel, Tasche’ [‘кесия, чанта’] für den Hersteller“ (Kohlheim 2005: 129); пол. ФИ *Pytel* (и словообр. вар.) от *pytel* ‘worek, mieszek’ (Rymut 1991: 225).

От неговите изследвания във всички изброени области има толкова интересни и вълнуващи открития за всички, които се вълнуват от пътешествието на думите от език в език и във времето, и трансформациите, които настъпват в облика и значението им. Четенето им е не по-малко поглъщащо от четене на криминален роман. Прави чест на проф. Л. Селимски, че е избирал за предмет на изследване не онова, за което още никой не е писал, а онова, което е трудно за разгадаване и предполага находчива мисъл, висока степен на владение на славянските, балканските и класическите езици и на закономерностите в развоя им. Такава класа се постига трудно и затова появата на такива ерудити е рядкост. Респект за висотата, която е достигнал с много усърдие и отдаденост, развивайки по най-добрия начин онова, което природата му е дала.

Ще бъде пропуск, ако не отбележа поне накратко неговия редакторски труд. По-горе споменах, че той е редактор на т. 8 на *Българския етимологичен речник*. Искам да добавя към най-значимата му редакторска работа и тази върху двата тома на *Водописа* на Й. Заимов, който издадохме в рамките на Тезауруса. Считаю, че никой освен него не би се справил така блестящо с проблемното редактиране на този капитален труд десетилетия след смъртта на автора, който го е оставил без списък на съкращенията и без библиографски данни – очевидно не е предполагал, че отпечатването му ще стане толкова късно и в негово отсъствие.

В кратко слово нито можем, нито е потребно да представим всички интересни идеи, разработени от юбиляра през последното десетилетие. Количеството им респектира не по-малко от качеството. И си спомням думите на един професор ортопед, че юбилей трябва да се празнува едва на 90 г., а преди това са си просто рождени дни. За жизнения и творчески потенциал на проф. Л. Селимски това ми се струва съвсем оправдано. И е основание да му пожелаем през следващото десетилетие да съхрани този темп на работа и да развие пълния си потенциал на изследвач, а на закономерния си юбилей след 10 години да ни зарадва с дългоочаквания *Речник на фамилните имена на българите*, за който аз лично съм му прехвърлила всички права и отговорности. Това ще бъде справедливо за блестящия му ум и капацитет на учен, а за българската ономастика и етимология – невероятен принос и капитал, от който ще се ползват следващите поколения учени, за които неговите етимологични изследвания ще бъдат един от най-полезните курсове по етимология.

На многая лета, Учителю!

БЕЛЕЖКИ

¹Прилагателните имена *небесен* и *небески* в българския език и в другите славянски езици. // *Die Slawischen Sprachen*, Band 20, Salzburg, 1990, с. 43–51 [= Словообр 2017: 152–160]: Тази концепция за прилаг. *небѣски/нибѣски* бях вече изложил в статия за общо 5 южнославянски окцидентализма в българската католишка книжнина, написана и предадена за печат още преди да науча от по-стар и старши колега за становището на Л. П. Жуковска. То беше при случайна среща пред Рекората на СУ. Не послушах „съвета” му да си изтегля статията. Скоро след това се появи „патриотично” становище по проблема („Български език” 1989/3), та се изясни интригата – първопричината за „съвета”. Анализът на прилаг. *небески*, първия път кратък (Селимски 1991: 117), се налагаше вече да бъде по-подробен и на общославянски сравнително-исторически фон. Представих го на конференция (26–31 окт. 1989) в Провадия (Селимски 1990). И през ум не ми е минавало, че ще се налага още на няколко пъти да подхващам дискусията по този въпрос, между другото и на конференции: в Краков (Selimski 2002: 451–456 [= Селимски 2016: 88–90], с критика към БЕР 5: 582 и ЭССЯ 24: 100–101) и във Велико Търново – за да остана с тъжното впечатление, че алтернативното мне-

ние в тая дискусия може да се окаже „глас във пустиня” (Селимски 2004б); че – за голяма изненада – то ще се появи като „първооткритие” на въпросното *небески* (Абаджиева 2013) – без каквото и било споменаване или дискусия с Кочева 1989 и Селимски 1990, 1991, 2004б, Selimski 2002, а най-вече – като трета поред публикация – след статии от 1989 и 2004 г., с това *небески* в заглавията – и все на страниците на едно и също списание: *Български език!* QuovadisPhilologiabulgarica/slavica?

²ЕСУМ, т. 5, Київ 2006, с. 244.

³Cioranescu № 6655. А в новия етимолог. речник на рум. език се твърди, че тази дума е позната само „в словенски и сърбо-хърватски”: „nu există decât îslovenă şi sârbo-croată” (Vinereanu 2009: 658).

⁴Селимски 2016: 284–289 (азб. пок.).

⁵(Селимски 2012: 223–224 <Selimski 2011, Nazw. odtoponim. 425; Селимски 2007: 39–40 <Селимски 1999 [СПБО 4]: 92–93). Срв. 319. Словообразуване и етимология. // S. Mengel (Hg.), *Slavische Wortbildung im Vergleich: Theoretische und pragmatische Aspekte*. Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin 2014, с. 652–664. ISBN 978-3-643-12750-1. Препечатано (№ 342) в: *Sklw* – е-списание в областта на хуманитаристиката за българистични изследвания в периода X–XX век ISSN 1314-9067 год. IV, 2016, брой 7. <http://www.abcdar.com>

⁷(Селимски 2012: 223 <Selimski 2011, Nazw. odtoponim. 423; Селимски 2007: 44–45 <Селимски 1999 [СПБО 4]: 96).

⁸(Селимски, За произхода на 42 неясни...; Селимски, Към влашката съставка).